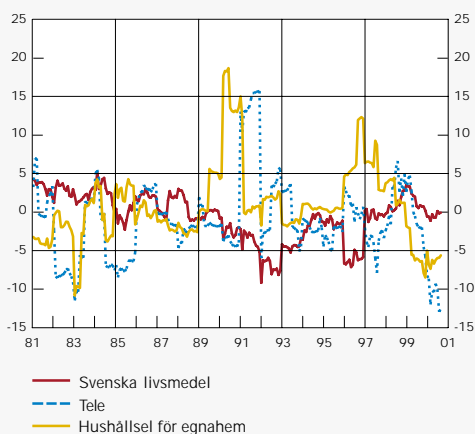

STRUKTUROMVANDLINGEN OCH PRISBILDNINGEN

Diagram R1. Relativprisutveckling: tele, el och svenska livsmedel.
Årlig procentuell förändring

Anm. Prisutveckling i jämförelse med KPI.

Källor: SCB och Riksbanken.

Under 1990-talet genomfördes flera viktiga strukturella förändringar som har påverkat prisbildningen i den svenska ekonomin. Ett flertal marknader har öppnats för konkurrens. Det gäller bl.a. marknader för el, tele, post samt olika slags transporter. En ny strängare konkurrenslag infördes 1993. Dessutom har EU-medlemskapet och en ökad internationalisering bidragit till ökad konkurrens.

I syfte att undersöka i vilken utsträckning avregleringar har påverkat prisbildningen har prisutvecklingen i konsumentledet för sju olika områden - järnvägstrafik, taxi, inrikesflygtrafik, posttjänster, svenska livsmedel, el och tele - analyserats.

El och *tele*, som båda är nätverksindustrier och som tidigare varit naturliga monopol, är exempel på marknader som öppnats upp för konkurrens och där prisbildningen förändrats. Prisökningstakten på teletjänster har efter avregleringen 1993 varit lägre än den allmänna prisnivåns ökningstakt. Avregleringen av elmarknaden 1996 sammanföll dels med en höjning av elskatten, dels med ogynnsamma väderförhållanden. Inledningsvis ökade därför relativpriset på el men det har därefter fallit. Både för el- och teletjänster har prisutvecklingen de senaste åren varit betydligt mer dämpad än den allmänna prisutvecklingen, även om relativprisnedgången på elmarknaden har avtagit något de senaste månaderna.

Den svenska jordbruksmarknaden avreglerades 1991 i syfte att marknadsanpassa jordbruket och livsmedelsindustrin.⁵ EU-medlemskapet 1995 innebar visserligen en viss återreglering men samtidigt blev den geografiska marknaden större vilket medförde en ökad importkonkurrens. Även om konkurrenssituationen inom livsmedelssektorn har förbättrats under 1990-talet finns alltjämt konkurrenshinder kvar, bl.a. försvåras nyetableringar av vertikal integration och hög koncentration inom dagligvaruhandeln. Det ökade konkurrenstrycket avspeglas i att prisökningstakten på *svenska livsmedel* under större delen av 1990-talet har varit lägre än KPI:s totala ökningstakt (se diagram R1). Mervärdesskattesatsen på livsmedel har ändrats vid ett flertal tillfällen under 1990-talet, både uppåt och nedåt, men även rensat för skatteförändringar har relativprisökningstakten på svenska livsmedel sjunkit.

5 Se ruta "Prisutveckling och konkurrenssituation i den svenska livsmedelssektorn" i inflationsrapport 1999:4.

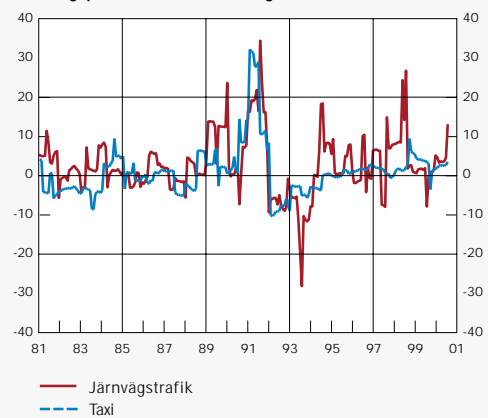
Järnvägstrafik, inrikes flygtrafik och taxi är exempel på marknader som konkurrensutsatts men där det av allt att döma inte har skett några större förändringar i prisbildningen. Med hänsyn tagen till förändringar i indirekta skatter har priserna för järnvägstrafik och taxi stigit mer än KPI sedan dessa marknader avreglerades medan priserna på inrikesflyg i stort sett utvecklats i linje med den allmänna prisnivån (se diagram R2 och R3). Postens monopol på *posttjänster* upphörde 1993, men det förefaller inte ha haft någon dämpande effekt på den relativa prisökningstakten. Visserligen har den relativa prisökningstakten fallit något det senaste året men under perioden 1994-1999 steg den kraftigt.

Den främsta anledningen till att de relativa priserna inom dessa fyra områden inte har dämpats efter avregleringarna är sannolikt att konkurrensen endast ökat i begränsad utsträckning. Konkurrensproblemen hänger i flera fall samman med att den tidigare monopolisten fortfarande har konkurrensfördelar bl.a. till följd av sin storlek och sitt befintliga kapital. Därmed är det svårt för nya konkurrenter att etablera sig. En förlust till följd av en prissänkning i samband med en avreglering har t.ex. kunnat täckas med vinster inom andra områden, s.k. korssubventionering. Konkurrensen har sannolikt även begränsats av att monopolisten från början har haft en stor och förhållandevis trögrörlig kundstock och att stora investeringar därmed krävs för att etablera sig på marknaden och värva nya kunder. Höga omställningskostnader för konsumenterna av att byta producent är ett annat exempel på vad som kan ha begränsat konkurrensen.

Sammanfattningsvis kan ändå konstateras att avregleringarna under 1990-talet inom viktiga områden såsom livsmedel-, el- och teleområdet, som tillsammans utgör 17,5 procent av hushållens konsumtion, förefaller ha fått gynnsamma effekter på prisutvecklingen. I flera andra branscher, t.ex. kommunikationer, har förändringarna i prisbildningen varit mer begränsade även om avregleringarna kan ha haft positiva effekter på servicenivån och utbudet. T.ex. har antalet taxibilar ökat efter avregleringen och väntetiderna minskat. Flera utvärderingar visar samtidigt att efterfrågan på taxi ökat efter avregleringen.⁶ Priset på taxiresor har visserligen ökat men balansen mellan utbud och efterfrågan har förbättrats, vilket var ett av syftena bakom avregleringen.

6 Se NUTEK (1998), *Marknadsekonomi – inte så lätt i praktiken*, rapport 1998:11.

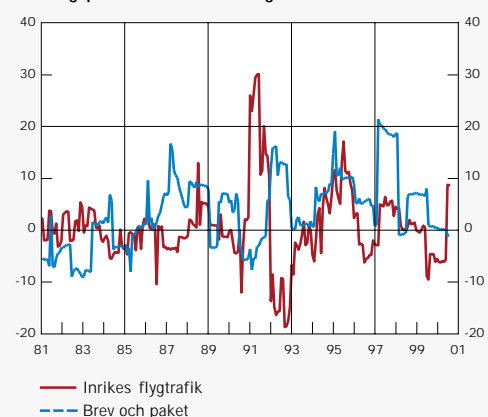
Diagram R2. Relativprisutveckling: Järnvägstrafik och taxi. Årlig procentuell förändring

Anm. Prisutveckling i jämförelse med KPI.

Källor: SCB och Riksbanken.

Diagram R3. Relativprisutveckling: Brev och paket och inrikes flygtrafik. Årlig procentuell förändring

Anm. Prisutveckling i jämförelse med KPI.

Källor: SCB och Riksbanken.